

Prof. zw. dr hab. Andrzej Napiórkowski OSPPE
Katedra Eklezjologii na Wydziale Teologicznym
Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie

RECENZJA PRACY DOKTORSKIEJ

Jadwigi Kazimiery Kos

*Teologiczny obraz Maryi
w życiu i pismach wybranych świętych Karmelu*

napisanej w Centrum Studiów Mariologicznych „Kolbianum”
na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Katedrze Mariologii pod kierunkiem o. dra hab. Pawła Warchoła
(Warszawa 2019, stron wydruku komputerowego 212)

1. Temat, cel i metoda pracy

Przedłożona do recenzji rozprawa Jadwigi Kazimiery Kos *Teologiczny obraz Maryi w życiu i pismach wybranych świętych Karmelu* ukazuje ważny temat maryjności duchowości karmelitańskiej, która ma swoje historyczno-geograficzne źródło w czasach trzynastowiecznej Palestyny. Autorka w niniejszej rozprawie podejmuje próbę odpowiedzi na następujące pytania: Jakie są specyficzne znamiona tego obrazu? Co wyróżnia karmelitańską mariologię od innych tego typu ujęć monastycznych? Dlaczego można mówić o zakonie karmelitańskim jako o zakonie maryjnym? Aby odpowiedzieć na te pytania, posłużono się metodą analizy, przy pomocy której z tekstów dzieł odnoszących się do Maryi wydobyć potrzebne treści. Wykonano monumentalną – patrząc z perspektywy ilości przebadanych tekstów – pracę historyczną, gdyż wzięto pod uwagę dzieła wielkich świętych i błogosławionych Karmelu, dla których Maryja Dziewica odegrała istotną rolę w ich duchowości.

Układ pracy skonstruowany jest z czterech rozdziałów oraz *Spisu Treści, Wykazu Skrótów, Bibliografii, Wstępu i Zakończenia*. Pierwszy rozdział *Osoba Maryi w życiu wybranych Świętych Karmelu* obejmuje następujące punkty: *Maryjna duchowość Karmelu, Reformatorzy, Mistyczne drogi świętych karmelitanek do Boga z Maryją, Święci kapłani, Świecki Zakon Karmelitanek*. Rozdział drugi omawia *Tytuły Maryi*, a w sposób szczególny zwracając uwagę na następujące z nich: *Maryja Matką, Niepokalanie Poczęta*, zauważając, że Maryja to: *Pośredniczka i Orędowniczka, „Ozdoba Karmelu”, Brama niebios*. Ostatni punkt tego rozdziału omawia *Kult Maryi*. Trzeci rozdział nosi tytuł *Szkaplerz karmelitański znakiem przynależności Maryi* i składa się z dziewięciu punktów: *Św. Szymon Stock i początki szkaplerza, Praktyka szkaplerza świętego, Obietnice związane ze szkaplerzem, Szkaplerz szatą Maryi, Obrzęd poświęcenia i nałożenia szkaplerza, Szkaplerz symbolem naśladowania Maryi, Szkaplerz święty – nauczanie i świadectwa papieży, Jan Paweł II – Święty szkaplerza, Matka Boża Szkaplerzna w objawieniach*. Ostatni rozdział dysertacji to *Uwielbienie Boga z Maryją*, w którym autorka w pięciu punktach przedstawia następujące zagadnienia: *Maryja włączona w życie Trójcy Świętej, Maryja w tajemnicy Kościoła, Eucharystia a Maryja, Modlitwa oddaniem chwały Bogu w łączności z Maryją, Inne formy czci Maryi*.

Struktura pracy wydaje się być poprawna, jakkolwiek trudno uniknąć sceptycznego komentarza, iż autorka dysertacji najprawdopodobniej nie zetknęła się z tekstami oryginalnymi osób, o których duchowości maryjnej pisze, co widać w bibliografii i przypisach. Praca opiera się przede wszystkim na polskich tłumaczeniach, nie biorąc pod uwagę opracowań niepolskojęzycznych. Ten brak jest widoczny, zwłaszcza jeśli chodzi o specyfikę języka hiszpańskiego, którego żaden – nawet najlepszy przekład – nie jest w stanie oddać w pełni treści wyrażonych w klasycznych tekstach iberyjskiej kultury, napisanych na przykład przez tak wybitną postać, jaką był w historii chrześcijańskiej duchowości Juan de Yepes y Alvarez. Ten brak widać mocno, chociażby w wypadku braku odniesień do tekstów jednego z najwybitniejszych specjalistów od analizy tekstów św. Jana od Krzyża - Federico Ruiz Salvador OCD. Spod pióra tego karmelity wyszło bowiem sporo komentarzy do maryjnej duchowości tego wielkiego doktora Kościoła. Analogiczne pytanie można by zadać w odniesieniu

do braku opracowań powstałych w oryginalnych językach tekstów niepolskojęzycznych innych świętych karmelitańskich.

2. Wartościująca ocena rozprawy

Po przeanalizowaniu całej rozprawy doktorskiej Jadwigi Kazimiery Kos *Teologiczny obraz Maryi w życiu i pismach wybranych świętych Karmelu* recenzent nie ma wątpliwości, że należy jej się pozytywna ocena zarówno pod względem merytorycznym, jak i formalnym. Napisana praca jest dziełem względnie znaczącym, z racji poruszanej problematyki. Jej pozytywną wartość należy widzieć zarówno w warstwie informacyjnej, jak i w uporządkowanym układzie prezentowanych zagadnień. Obie te warstwy pracy wzajemnie się przenikają i harmonijnie łączą.

Ważnym analityczno-syntetycznym osiągnięciem rozprawy jest prezentacja osoby Maryi i Jej roli w duchowości karmelitańskiej ze szczególnym zauważeniem specyfiki indywidualnej relacji świętych i błogosławionych Karmelu z Matką Jezusa Chrystusa.

W pierwszym rozdziale pracy autorka próbuje ukazać, iż *Carmelus totus marianus* (s. 22). Osobą, w której życiu można to zobaczyć, dzięki badaniom historycznym, jest bez wątpienia św. Teresa od Jezusa, reformatorka zakonu karmelitańskiego. Mając szczególne nabożeństwo do Matki Bożej, którego konsekwencją jest silna wiara, iż Maryja może podczas jej ziemskiego życia zastąpić jej zmarłą matkę, już jako zakonnica ukazywała w swoich tekstach, iż karmel jest zakonem maryjnym, a jego reguła to reguła „Pani z Góry Karmel”. Z tej też racji mniszki w tym zakonie są „owieczkami Dziewicy” oraz prawdziwymi córkami Monarchini” (s. 28). Dla tej świętej Maryja była wzorem nieprzerwanego trwania przy Chrystusie w prawdzie i w pokorze serca, wzorem bezgranicznej miłości do Niego, a także wzorem służby Kościołowi Chrystusowemu.

Prywatne nabożeństwo do Matki Bożej miał również św. Jan od Krzyża, jakkolwiek pisał o Niej niewiele. Z tego względu autorka rozprawy opisała raczej to, co przetrwało w tradycji zakonu w formie różnego rodzaju opowiadań. Niestety – co już

było wspomniane - zaniedbała możliwość skorzystania z tekstów Federico Ruiz Salvador OCD, w tym tłumaczenia na język polski. Wypunktowała jedynie fragmenty janowego *Żywego płomienia miłości* mówiące o Maryi (s. 42).

Inną zauważoną przez autorkę dysertacji osobą jest święta Teresa od Dzieciątka Jezus, która w Maryi widziała zarówno matką głęboko ją rozumiejącą, jak i ludzką niewiastę z Nazaretu, którą może i powinien naśladować każdy. Jej szczególne nabożeństwo do Matki Bożej było związane z faktem, iż jako czteroletnie dziecko sama została pozbawiona rodzonej matki.

Podobne relacje z Maryją nawiązują inni święci Karmelu, jak: św. Elżbieta od Trójcy Przenajświętszej, św. Teresa Benedykta od Krzyża, św. Teresa od Jezusa z Los Andes, św. Rafał Kalinowski oraz bł. Maria Kandyda od Eucharystii.

Ponadto autorka w swojej pracy ukazała inne ważne w historii duchowości karmelitańskiej postacie, które jednak nie były ani beatyfikowane ani kanonizowane: Michała od św. Augustyna, Macieja Józef Gądka, Anzelma od św. Andrzeja Corsini, Marię od świętej Teresy (Maria Petijt), Kunegundę Siwiec. Opracowanie maryjności tych osób można uznać za ciekawe, ale z racji ilości tekstu dotyczących tych osób, należy stwierdzić, iż praca przestaje być już ukazaniem teologicznego obrazu Maryi tylko „w życiu i pismach wybranych świętych Karmelu”, a staje się rozprawą o roli, jaką odegrała Matka Boża w pobożności ważnych dla historii Karmelu ludzi, którzy konstytuowali jego duchowość.

Drugi rozdział pracy napisany jest bardziej w stylu dziennikarskim niż w formie rozprawy naukowej. Autorka koncentruje się na przedstawieniu tytułów Matki Bożej w historii duchowości karmelitańskiej, a nie jedynie świętych Karmelu. Oprócz tego – patrząc od strony metodologii pisania rozpraw doktorskich – podaje ona w zbyt obszerny sposób historię używania tychże tytułów w Kościele Katolickim w tekście głównym pracy, zamiast umieścić tę treść w przypisach.

Na stronie 69 w trzecim akapicie autorka rozpoczyna nowe zdanie „z małej litery”; strona 72 ukazuje cytat z tekstu jakiegoś świętego lub świętej karmelitańskiej bez wskazania, kto to napisał; w odwołaniu do opisu duchowości Św. Teresy benedykty od Krzyża na stronie 73 brak jest przypisu, który z racji metodologicznych winien się tam znaleźć; na stronie 77 występuje w tekście podstawowym pracy zdrobnienie imienia

Kunegunda (użyte: *Kundusia*) użyte w takiej formie, jakby autorka na przykład opisywała w liście prywatnym znajomą osobę, a nie pisała tekst rozprawy doktorskiej; pierwszy akapit strony 105 napisany jest w pierwszej osobie liczby mnogiej; na tej samej stronie trzeci akapit ma wyraźnie formę kaznodziejską, a nie naukową; podobnie ostatnie zdanie czwartego akapitu na stronie 106.

Rozdział trzeci kieruje przede wszystkim uwagę na znaczeniu szkaplerza dla duchowości karmelitańskiej. Ukazując dość dobrze jego historię, praktykę jego noszenia, oraz tzw. obietnice związane z jego noszeniem, wskazuje także na treści typowo teologiczne, o jakich pisali w związku z jego noszeniem: św. Teresa od Jezusa, św. Jan od Krzyża, św. Teresa od Dzieciątka Jezus, św. Elżbieta od Trójcy Przenajświętszej, św. Maria Magdalena de Pazzi, bł. Anna od św. Bartłomieja, bł. Tytus Brandsam, Teresa Kiercińska, oraz o. Anzelm Gądek. W tekście ukazano m. in. relację tej formy pobożności do pogłębiania rozumienia i praktyki cnót teologicznych, a także *ascetyczny wymiar szkaplerza* (ss. 134-137), *apostolski wymiar szkaplerza* (ss. 137-140), *kontemplacyjny wymiar szkaplerza* (ss. 140-142). Niestety w ostatnim paragrafie tego rozdziału autorka nie rozróżnia Objawienia od prywatnych zjawień, jakkolwiek bardzo ciekawie przedstawia osobiste doświadczenie osób, które tychże zjawień doświadczyły.

Czwarty rozdział pracy jest niewątpliwie ważnym wkładem autorki dysertacji do rozwoju teologicznej refleksji nad maryjną duchowością Karmelu. Podejmuje ona w nim kwestie chrystocentrycznej pobożności maryjnej, która ma prowadzić do zjednoczenia z Jezusem Chrystusem oraz Duchem Świętym, co ma stanowić podstawę do nieustannego pogłębiania relacji z Bogiem Ojcem. W tekście znajduje się odwołania do życia: św. Marii od Jezusa (Mała Arabka) oraz św. Elżbiety od Trójcy Przenajświętszej. Przykłady tych świętych karmelitańskich mają pokazać, iż ta karmelitańska forma duchowości maryjnej nie jest jedynie teoretycznym postulatem autorki, lecz realną rzeczywistością, o której można już pisać w odniesieniu do historii chrześcijaństwa.

Pewnym *novum* w historii polskiej teologii stanowi dostrzeżenie wyżej wspomnianego faktu przez J. K. Kos i pokazanie go w swojej rozprawie doktorskiej. Jego istotnym rysem są: życie Eucharystią (ss. 184-187), adoracja (ss. 188-192), kontemplacja (ss. 192-194), *modlitwa oddania chwały Bogu w łączności z Maryją* (ss.

196-197), wzywianie Maryi we wszelkich trudnościach życiowych (ss. 201-203). Wszystko to pogłębia *zażyłość* z *Maryją*, która znajduje swój wyraz w modlitwie (ss. 197-201). Zdaniem autorki ten typ pobożności maryjnej może w dużym stopniu nieustannie przyczyniać się do odnawiania się wewnętrznego życia Kościoła i jego instytucjonalnych wymiarów (ss. 169-171) oraz prowadzić ku bardziej pogłębionemu dialogowi ekumenicznemu (ss. 171-174).

Niezmiernie cennym wydaje się również w rozprawie zademonstrowanie przez autorkę faktu, iż wspomnianą formę pobożności praktykowali także karmelitańscy doktorzy Kościoła. Dowodzi to, że ukazuje nie ogranicza się ona jedynie do osób, które by chciały przynależeć formalnie do Karmelu, ale jest dana całej Tradycji Zachodniej (obrzędek rzymskokatolicki, obrządek ambrozjański) jako całkowicie pewna możliwość dojścia do świętości dla każdego, kto przynależy do ludu Bożego. Szczególnym przykładem tego faktu jest prezentacja przez autorkę przykładu męczenników karmelitańskich, którzy praktykując tę szczególną form pobożności maryjnej, byli gotowi na oddanie swojego życia i nie zaparli się wiary (ss. 178-180).

3. Wniosek końcowy

Uważam, że przedstawiona przez Jadwigę Kazimierę Kos dysertacja *Teologiczny obraz Maryi w życiu i pismach wybranych świętych Karmelu* jest dość rzetelnym opracowaniem naukowym, pozwalającym zapoznać się z teologicznym obrazem Maryi w życiu wybranych świętych zakonu karmelitańskiego. W zaprezentowanej do recenzji wersji syntetycznie ukazuje fakt, iż autentyczna duchowość Karmelu budowana jest na głębokiej osobistej relacji z Matką Chrystusa, czego zewnętrznym wyrazem jest między innymi noszony szkaplerz. Założenia i cel pracy zostały bez wątpienia osiągnięte. Z formalnego punktu widzenia wyniki i wartość pracy wyraźnie świadczą o wystarczającym opanowaniu przez autorkę metody pisania pracy naukowej na poziomie doktorskim. Dysertacja jest napisana językiem jasnym, klarownym, choć zdarza jej się momentami używać stylu raczej dziennikarsko-kaznodziejskiego niż naukowego.

Jeżeli w przyszłości praca ukaże się jako książka będzie ona - po naniesieniu odpowiedniej korekty - stanowiła cenną publikacją na polskim rynku wydawniczym zarówno w zakresie mariologii, jak i teologii duchowości.

Dlatego też przedstawiam Radzie Dyscypliny Naukowej Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie wniosek o dopuszczenie Jadwigi Kazimiery Kos do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II
w Krakowie
Wydział Teologiczny
KATEDRA EKLEZJOLOGII
31-002 Kraków, ul. Kanonicza 9

Kraków, dnia 2019.11.07

Kierownik Katedry
EKLEZJOLOGII
o. Andrzej Napiórkowski
o. prof. dr hab. Andrzej Napiórkowski